

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Preddiplomski stručni studij
Poslovna ekonomija – smjer Trgovinsko poslovanje

**KRATKI OPSKRBNI LANCI KAO PRILIKA ZA LOKALNE
PROIZVOĐAČE**

Završni rad

Ema Ujčić

Mentor: prof. dr. sc. Sanda Soucie

Zagreb, rujan 2024. godina

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Preddiplomski stručni studij
Poslovna ekonomija – smjer Trgovinsko poslovanje

**KRATKI OPSKRBNI LANCI KAO PRILIKA ZA LOKALNE
PROIZVOĐAČE**

**DIRECT SUPPLY CHAINS AS AN OPPORTUNITY FOR
LOCAL PRODUCERS**

Završni rad

Ema Ujčić, 0067609743

Mentor: prof. dr. sc. Sanda Soucie

Zagreb, rujan 2024. godina

Sažetak

Rad se bavi istraživanjem kratkih opskrbnih lanaca, koji uključuju minimalan broj posrednika između proizvođača i potrošača, te njihovom ulogom u lokalnoj proizvodnji hrane. Glavni fokus rada je na ekonomskoj održivosti kratkih lanaca, njihovoj ulozi u jačanju lokalnih zajednica, te percepciji mladih prema ovoj temi. Kroz pregled literature, primjere iz Hrvatske i svijeta, te istraživanje provedeno među studentima Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, rad analizira prednosti, izazove i potencijalne prilike koje ovi lanci nude za lokalne proizvođače.

Ključne riječi

kratki opskrbni lanci, lokalna hrana, državni razvoj, ekonomska održivost, poljoprivredna proizvodnja

Abstract

The paper deals with the research of short supply chains, which include a minimum number of intermediaries between producers and consumers, and their role in local food production. The main focus of the paper is on the economic viability of short chains, their role in strengthening local communities, and the perception of young people towards this topic. Through a literature review, examples from Croatia and the world, and research conducted among students of the Faculty of Economics in Zagreb, the paper analyzes the advantages, challenges and potential opportunities that these chains offer for local producers.

Keywords

short supply chains, local food, sustainable development, economic sustainability, agricultural production

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(vlastoručni potpis studenta)

(mjesto i datum)

STATEMENT ON THE ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.

(personal signature of the student)

(place and date)

SADRŽAJ

Sažetak.....	3
1. UVOD	1
1.1. Predmet i ciljevi rada	1
1.2. Izvori i metode istraživanja	1
2. KRATKI OPSKRBNI LANCI	2
2.1. Definiranje kratkih opskrbnih lanaca hranom.....	3
2.1.1. Prednosti kratkih opskrbnih lanaca.....	5
2.1.2. Nedostaci kratkih opskrbnih lanaca	8
2.2. Kratki opskrbni lanci hrane i lokalna hrana	9
3. PREGLED POSTOJEĆIH ISTRAŽIVANJA NA TEMU KRATKIH OPSKRBNIH LANACA	10
3.1. Prehrambena mreža u Hrvatskoj	10
3.2. Kratki opskrbni lanci u svijetu	12
3.1. SWOT analiza kratkih opskrbnih lanaca	14
4. PRIMJERI USPJEŠNIH KRATKIH OPSKRBNIH LANACA HRANOM.....	17
4.1. Najbolje 'z Međimurja, Hrvatska	17
4.2. Međimurski štacun, Hrvatska	18
4.3. Internetska stranica aitojamakuja.fi, Finska.....	19
4.4. Suradnja proizvođača i kupaca— ‘Le goût d’ici’, Bretanja, Francuska	20
4.5. Tržnice i internetska stranica Odrolnika.pl, Poljska.....	21
4.6. Gutes vom Bauernhof, Austrija.....	22
5. KRATKI OPSKRBNI LANAC IZ PERSPEKTIVE STUDENATA EKONOMSKOG FAKULTETA U ZAGREBU.....	23
5.1. Uzorak istraživanja	23
5.2. Instrument istraživanja.....	25
5.3. Rezultati istraživanja	26
6. ZAKLJUČAK.....	34
Literatura	35
Popis slika.....	38
Popis tablica	39
Prilozi.....	40

1. UVOD

Opskrbni lanci predstavljaju ključnu strukturu gospodarstva, omogućujući neprekidan protok dobara od proizvođača do potrošača. U suvremenom poslovnom okruženju sve se više ističe važnost kratkih opskrbnih lanaca, koji smanjuju broj posrednika, potiču lokalnu ekonomiju i pridonose održivom razvoju. Ovaj rad temelji se na istraživanju uloge kratkih opskrbnih lanaca u kontekstu gospodarske održivosti, s posebnim naglaskom na njihovu ulogu u jačanju lokalnih zajednica i povećanju dostupnosti lokalno proizvedenih proizvoda. Rad dodatno osvjetljava percepciju i stavove mlađe populacije prema ovim trendovima.

1.1. Predmet i ciljevi rada

Europska unija već deset godina provodi inicijativu usmjerenu na poboljšanje i osiguranje kratkih opskrbnih lanaca. Ova inicijativa potaknula je mnoge zemlje članice na istraživanje novih pristupa poslovanju i unapređenju opskrbnih lanaca. Prema Knego, N., Renko, S., Knežević, B. (2013.) opskrbni lanac definira se kao proces isporuke proizvoda od proizvođača do krajnjeg potrošača. Postoje dvije osnovne vrste: izravni lanac, bez posrednika, te neizravni lanac, u kojem posrednik sudjeluje.

Ovaj rad naglašava važnost kratkih opskrbnih lanaca ne samo za nacionalno gospodarstvo, već i za lokalnu zajednicu, s obzirom na njihov pozitivan utjecaj na lokalno stanovništvo i ekonomsku stabilnost. Također, rad uključuje analizu i usporedbu različitih autora iz cijelog svijeta koji su pisali o važnosti kratkih opskrbnih lanaca. U sklopu rada provedeno je istraživanje među studentima Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, kako bi se dobio uvid u stavove mlađe populacije prema lokalno proizvedenoj hrani i kratkim opskrbnim lancima.

1.2. Izvori i metode istraživanja

U okviru ovog rada provedeno je primarno i sekundarno istraživanje. Primarno istraživanje realizirano je putem anketnog upitnika, koji je online ispunilo 100 studenata Ekonomskog fakulteta u Zagrebu u razdoblju od 16. srpnja do 28. kolovoza 2023. godine. Sekundarno istraživanje temeljilo se na analizi relevantne literature, uključujući znanstvene članke domaćih i stranih autora, knjige i službene web stranice.

2. KRATKI OPSKRBNI LANCI

U suvremenom poslovnom okruženju, upravljanje opskrbnim lancima zahtijeva prilagodljive pristupe kako bi se učinkovito zadovoljile specifične potrebe različitih potrošačkih segmenata. Globalizacija je doprinijela specijalizaciji poslovanja, pri čemu je ključna postala strateška uloga dobavljača (Knego, Renko i Knežević, 2013). Kratki opskrbni lanci, koji smanjuju broj posrednika i fizičke udaljenosti između proizvođača i potrošača, predstavljaju održiva rješenja omogućujući bržu dostavu i transparentniji uvid u podrijetlo proizvoda. Ovi lanci ne samo da potiču razvoj lokalnih gospodarstava, već također povećavaju fleksibilnost poslovanja, olakšavajući im prilagodbu na specifične zahtjeve kupaca.

Pandemija COVID-19 dodatno je povećala globalni interes za kratke opskrbne lance. Kriza je naglasila važnost jačanja lokalnih poljoprivredno-prehrambenih tržišta i promoviranja online kupovine radi poboljšanja povezanosti između proizvođača i potrošača. Preporuča se osigurati dodatne skladišne kapacitete na lokalnoj razini kako bi se omogućio brži pristup zalihama hrane u hitnim situacijama. Kratki opskrbni lanci pokazali su se učinkovitima u kriznim vremenima zahvaljujući svojoj sposobnosti brze prilagodbe i direktne povezanosti između proizvođača i potrošača. Njihovo uspostavljanje pridonosi većoj cirkularnosti i ekološkoj održivosti, a također pozitivno utječe na kvalitetu i sigurnost hrane, kao i na zdravlje potrošača (Tanasa, Bruma, Simona-Roxana i Hoha, 2022).

Prema Tanasi (2022), kratki opskrbni lanci posebno su korisni u kriznim situacijama jer omogućuju brže reakcije na tržišne promjene, smanjujući ovisnost o složenim globalnim mrežama koje su se pokazale ranjivima tijekom pandemije. Osim ekoloških i zdravstvenih koristi, kratki opskrbni lanci značajno povećavaju otpornost prehrambenih sustava u vrijeme kriza.

2.1. Definiranje kratkih opskrbnih lanaca hranom

Prema Europskoj mreži za ruralni razvoj (2013.) kratki opskrbni lanci definiraju se kao lanci u kojima sudjeluje ograničen broj gospodarskih subjekata koji su posvećeni međusobnoj suradnji, lokalnom gospodarskom razvoju te održavanju bliskih geografskih i društvenih veza između proizvođača, prerađivača i potrošača. Ova definicija naglašava važnost lokalnog okvira te minimizaciju broja posrednika između proizvođača i krajnjih potrošača.

Dodatno, prema Europskoj mreži za ruralni razvoj (2013.) definira kratke opskrbne lance kao one s maksimalno jednim posrednikom. Uglavnom, poljoprivredni proizvodi prelaze relativno kratke udaljenosti od mjesta proizvodnje do potrošača, čime se omogućuje direktna komunikacija između proizvođača i kupaca. U okviru kratkih opskrbnih lanaca često djeluju lokalni proizvođači koji surađuju kako bi ojačali lokalno tržište poljoprivrednih proizvoda. Takva partnerstva doprinose razvoju ruralnih područja kroz stvaranje novih tržišnih prilika za lokalne proizvode, a također privlače nove potrošače. Ova partnerstva pomažu u razvijanju suradnje između poljoprivrednih gospodarstava, turizma i prehrambene industrije.

Primjeri kratkih opskrbnih lanaca uključuju poljoprivredne tržnice, restorane koji prakticiraju koncept "od farme do stola", kao i izravnu prodaju između lokalnih proizvođača i potrošača. Korištenjem kratkih lanaca potiče se bliža povezanost između proizvođača i potrošača, čime se dodatno podiže svijest o izvorima hrane.

Rastuća svijest o klimatskim promjenama i nepovjerenje prema konvencionalnim sustavima poljoprivredne proizvodnje u 21. stoljeću doveli su do povećanog interesa za alternativne opskrbne lance. To uključuje i potrebu za smanjenjem ekološkog utjecaja dugotrajnog transporta hrane. Kratki opskrbni lanci nude održivo rješenje tih izazova jer smanjuju potrebu za dugotrajnim transportom i pomažu u očuvanju okoliša.

Širenje broja posrednika u opskrbnom lancu često dovodi do smanjenja prihoda poljoprivrednika, dok veliki broj malih proizvođača biva isključen s tržišta, što negativno utječe na ruralne zajednice kroz povećanje nezaposlenosti i depopulaciju. S druge strane, kratki opskrbni lanci ne samo da podupiru lokalna gospodarstva i poljoprivrednike, već također jačaju povjerenje potrošača u podrijetlo i kvalitetu proizvoda. Kupovinom izravno od lokalnih

proizvođača, potrošači dobivaju bolji uvid u poljoprivredne prakse te sezonalnost proizvoda, što im omogućuje informiraniji i održiviji odabir hrane.

Interes Europske unije za osiguravanje kratkih opskrbnih lanaca postao je sve očitiji posljednjih godina. Od 2013. godine, kada je provedena reforma Zajedničke poljoprivredne politike, kratki opskrbni lanci i lokalna tržišta postali su ključan element politike ruralnog razvoja u državama članicama EU.

Slika 1. Prikaz procesa unutar ciklusa prodaje

Izvor: Izrada autora.

Na slici 1 prikazan je ciklus prodajnog procesa u okviru kratkih opskrbnih lanaca. U inicijalnim fazama, kao što su upit kupca ili zaprimanje narudžbe, upravlja kupac. Zatim, izvršenje narudžbe događa se izravno kod poljoprivrednika, od kojeg je kupac naručio proizvod. U završnoj fazi, preuzimanje ili dostavu proizvoda može obaviti sam poljoprivrednik, ako nudi dostavne usluge, ili kupac, ako preferira osobno preuzimanje proizvoda.

Treba istaknuti da se faze ispunjavanja narudžbe te preuzimanja ili dostave u kratkim opskrbnim lancima najčešće provode izravno od strane poljoprivrednika. Ova izravna interakcija omogućuje brzu isporuku proizvoda, što osigurava njihovu svježinu i kvalitetu, s minimalnim vremenskim razmakom između berbe i dolaska do potrošača. Također, ovaj model pojačava povezanost potrošača s izvorom njihove hrane, čime se dodatno povećava povjerenje i zadovoljstvo potrošača.

2.1.1. Prednosti kratkih opskrbnih lanaca

Kratki opskrbni lanci donose brojne prednosti proizvođačima koji surađuju s drugim akterima na tržištu kako bi povećali svoju konkurentnost i obuhvat tržišta. Ovakva vrsta suradnje rezultira smanjenjem promotivnih troškova i omogućuje zajedničke marketinške inicijative, što dodatno jača prisutnost proizvoda na tržištu. Proizvođači ovim pristupom mogu eliminirati posrednike, poput skladišta, prijevoznika i distributera, što u konačnici smanjuje troškove.

Prihvatanjem kratkih opskrbnih lanaca, proizvođači stječu priliku da optimiziraju organizaciju i promociju prodaje putem interneta, čime značajno smanjuju logističke troškove. To uključuje uštede na skladištenju, transportu i distribuciji, koji mogu činiti i do 60% ukupnih logističkih troškova.

Jedna od ključnih prednosti ovog modela je direktna komunikacija između proizvođača i potrošača, što omogućuje brzu povratnu informaciju o kvaliteti proizvoda i razini zadovoljstva kupaca. Također, skraćuje se vrijeme od berbe do isporuke krajnjim korisnicima, čime se osigurava očuvanje senzorskih karakteristika proizvoda i postizanje visoke razine kvalitete, zahvaljujući bržem protoku robe.

Kratki opskrbni lanci omogućuju proizvođačima veću kontrolu nad cijelim procesom, od nabave sirovina do finalne isporuke potrošačima. Osim toga, značajna prednost ovog modela je poticanje samozapošljavanja među proizvođačima poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, pružajući im priliku za neovisno upravljanje i razvoj vlastitih poslovnih modela.

Prema Tanasa et al (2022), kratki opskrbni lanci imaju mnoge prednosti. Neke od njih su ekonomske, društvene, okolišne, zdravstvene i slično.

Neke od ekonomskih koristi su:

1. Osiguravanje malim proizvođačima pristup lokalnom tržištu,
2. Diverzifikacija tržišnih prilika za lokalne proizvođače,
3. Povećanje profita lokalnih proizvođača,
4. Ojačavanje pregovaračke moći poljoprivrednika s potrošačima,

5. Smanjenje geografske udaljenosti između proizvodnje i potrošnje,
6. Smanjenje ekonomske neizvjesnosti za poljoprivrednike putem izravnih povratnih informacija potrošača,
7. Smanjenje troškova za proizvođače, uključujući i troškove marketinga i promocije,
8. Smanjenje troškova skladištenja, pakiranja i transporta,
9. Posrednici u kratkim opskrbnim lancima prilagođavaju se fluktuirajućim rezultatima proizvodnje i sezonskim čimbenicima, umjesto fiksnim količinama, kako bi podržali male poljoprivrednike i prerađivače,
10. Kratki opskrbni lanci zadržavaju financijske resurse unutar lokalnih gospodarstava, potičući povoljno poduzetničko okruženje i povećavajući lokalne javne proračune,
11. Aktivnosti lokalnih proizvođača izravno i neizravno podupiru rast različitih gospodarskih sektora unutar njihovih zajednica.

Neke od društvenih prednosti su:

Potpora proizvodnji i marketingu u kratkim opskrbnim lancima promiče zadržavanje lokalnog ljudskog kapitala, smanjujući rizike sezonske migracije,

Kratki opskrbni lanci potiču društvenu interakciju između proizvođača i potrošača, gradeći lojalnost i povjerenje kroz izravnu komunikaciju,

Različiti modeli kratkog opskrbnog lanca potiču suradnju između proizvođača i potrošača, potiču uzajamnu pomoć i podjelu rizika (Tanasa, 2022).

Slika 2. Prednosti kratkih opskrbnih lanaca

Izvor: Rios Munoz, L.P. (2023). *A Bibliometric Analysis of Short Supply Chains in the Agri-Food Sector*. *Sustainability*, 15(2). <https://doi.org/10.3390/su15021089>

Slika 2 prikazuje prednosti kratkih opskrbnih lanaca prema Rios Munoz (2023). Kratki opskrbni lanci povećavaju održivost podržavajući ranjive zajednice kao što su udaljena područja i otoci. Tijekom globalnih kriza osiguravaju stabilniji i pouzdaniji prehrambeni sustav. Oni također jačaju lokalna gospodarstva podupirući lokalne tvrtke i poljoprivrednike. Kontrola kvalitete je poboljšana zbog kraćih udaljenosti između proizvođača i potrošača, čime se osiguravaju svježiji i kvalitetniji proizvodi. Osim toga, smanjene potrebe za transportom i skladištenjem rezultiraju manjim emisijama ugljika i manjim utjecajem na okoliš u usporedbi s duljim opskrbnim lancima.

2.1.2. Nedostaci kratkih opskrbnih lanaca

Hrvatska poljoprivreda suočava se s brojnim izazovima, prvenstveno zbog nedostatka vertikalne integracije među poljoprivrednim proizvođačima. Infrastruktura, uključujući skladišne kapacitete, hladnjače i distribucijske centre, još uvijek nije adekvatno razvijena ni ravnomjerno raspoređena na regionalnoj razini, što značajno ograničava učinkovitost opskrbnih lanaca.

Uspostavljanje kratkih opskrbnih lanaca zahtijeva visok stupanj organizacije, uključujući detaljnu koordinaciju narudžbi, pripremu i pakiranje proizvoda te stalnu komunikaciju s kupcima. Takvi sustavi zahtijevaju značajnu razinu organizacijskih vještina i inovativnih rješenja, dok se proizvođači često suočavaju s izazovima poput nedostatka institucionalne podrške i jasnih smjernica.

Kako bi se unaprijedila učinkovitost kratkih lanaca opskrbe, ključno je poticati razvoj lokalnih distribucijskih centara, s posebnim naglaskom na centre za ekološku proizvodnju. Opremljeni odgovarajućim hladnjačama, skladištima i prostorima za pakiranje, ovi centri bi omogućili učinkovitiju distribuciju, uz smanjenje logističkih troškova. Dodatno, lokalne zadruge i slične organizacije mogle bi igrati ključnu ulogu u podršci proizvođačima, osobito u segmentima pakiranja i organizacije opskrbe. Osim toga, kontinuirana edukacija proizvođača i unapređenje zakonskog okvira ključni su faktori za daljnji razvoj i uspjeh kratkih opskrbnih lanaca.

Prema Bayir et al (2022) neke od ključnih slabosti/nedostataka kratkih opskrbnih lanaca su sljedeći:

1. Oscilacije potražnje tijekom godine, pri čemu manja potražnja utječe na proces prodaje,
2. Veća produktivnost ljeti je svojstvena poljoprivrednoj proizvodnji, pri čemu je važno napomenuti ograničenu dostupnost proizvoda tijekom određenih godišnjih doba,
3. Često neučinkovita i skupa distribucija,
4. Nedostatak infrastrukture za obradu i/ili distribuciju,
5. Dosezanje samo do malog kruga potrošača.

2.2. Kratki opskrbni lanci hrane i lokalna hrana

Diljem Europe mogu se pronaći različiti modeli kratkih opskrbnih lanaca, od izravne prodaje na farmama do inicijativa podržanih od strane zajednica, kao i lokalnih mreža koje surađuju s restoranima i maloprodajnim objektima. Zajednička karakteristika svih ovih modela je minimalni broj posrednika između proizvođača i krajnjih potrošača. U tom okviru, kratki opskrbni lanci igraju ključnu ulogu u jačanju međusobnih veza unutar prehrambenog sektora, čime se stvara dodatna vrijednost za poljoprivrednike i druge dionike.

Ključ za ostvarivanje punog potencijala kratkih opskrbnih lanaca leži u intenzivnoj suradnji između poljoprivrednika, prerađivača hrane i potrošača. Ova suradnja ne samo da omogućuje učinkovitiju razmjenu znanja i resursa, nego također olakšava razvoj novih proizvoda i diversifikaciju postojećih, čime se optimiziraju logistički i distribucijski procesi te otvaraju nove tržišne prilike.

Povećana suradnja između dionika unutar kratkih opskrbnih lanaca može generirati pozitivne učinke na zapošljavanje te potaknuti razmjenu znanja i iskustava među proizvođačima i prerađivačima. Istovremeno, ovakvi modeli suradnje doprinose rastu povjerenja potrošača u lokalne proizvode, što rezultira stabilnom potražnjom za visokokvalitetnom lokalnom hranom.

Kratki opskrbni lanci definirani su kao sustavi s minimalnim brojem posrednika, koji omogućuju bolju kontrolu nad kvalitetom i sljedivošću proizvoda te izravnu interakciju između proizvođača i potrošača (Gajdić, 2019).

Lokalno gospodarstvo ima presudnu ulogu u ovom procesu. Usmjerenjem na lokalne tržišne sustave, osigurava se zadržavanje resursa unutar same zajednice. Korištenjem lokalno proizvedenih dobara, financijski resursi nastavljaju cirkulirati unutar lokalne ekonomije, čime se potiče gospodarski rast, zapošljavanje i održivost zajednice. Ovaj model kružnog gospodarstva stvara dugoročne pozitivne ekonomske učinke za sve uključene, od proizvođača do potrošača, istovremeno pridonoseći okolišnoj održivosti i jačanju socijalne kohezije unutar lokalnih zajednica.

3. PREGLED POSTOJEĆIH ISTRAŽIVANJA NA TEMU KRATKIH OPSKRBNIH LANACA

Ovo poglavlje analizira postojeće znanstvene radove i istraživanja koji se bave kratkim opskrbnim lancima, s posebnim naglaskom na istraživanjima provedenim u Hrvatskoj i širom svijeta. Razmatrajući različite pristupe i rezultate, cilj je prikazati kako različiti autori shvaćaju i interpretiraju utjecaj kratkih opskrbnih lanaca na prehrabene sustave, ekonomiju i održivost.

3.1. Prehrabena mreža u Hrvatskoj

U Hrvatskoj, razvoj prehrabnih mreža inspiriran je sličnim inicijativama diljem svijeta, među kojima su kratki opskrbni lanci jedan od istaknutijih alternativnih modela. Prema Borčiću (2020), postoji značajna distinkcija između alternativnih prehrabnih mreža, kao što su kratki opskrbni lanci, i konvencionalnih globalnih mreža proizvodnje, distribucije, skladištenja i prodaje hrane koje dominiraju multinacionalne agrokompnije i korporacije.

Borčić (2020) identificira nekoliko ključnih razlika između tih dvaju sustava. Prvo, alternativne prehrabne mreže, uključujući kratke opskrbne lance, naglašavaju lokalnu proizvodnju i direktnu povezanost između proizvođača i potrošača. Ove mreže teže smanjenju broja posrednika, čime se povećava transparentnost i povjerenje u kvalitetu proizvoda. Suprotno tome, konvencionalne globalne mreže karakteriziraju složeni lanac opskrbe s brojnim posrednicima i velikim infrastrukturnim zahtjevima, što može dovesti do smanjenja kontrole nad kvalitetom i sljediivošću hrane.

Druga ključna razlika odnosi se na ekološke i društvene aspekte. Alternativne mreže, poput kratkih opskrbnih lanaca, često se fokusiraju na održivost i ekološki prihvatljive prakse, uključujući minimalno korištenje sintetičkih kemikalija i smanjenje ekološkog otiska kroz skraćivanje udaljenosti između proizvodnje i potrošnje. Konvencionalne mreže, s druge strane, često teže optimizaciji troškova i učinkovitosti, što može uključivati masovnu proizvodnju i dugoročni transport, s posljedicama za okoliš i lokalne zajednice.

Treća razlika odnosi se na ekonomsku dinamiku. Alternativne mreže često potiču lokalnu ekonomiju i stvaraju direktne ekonomske koristi za lokalne proizvođače i potrošače,

dok konvencionalne mreže mogu rezultirati koncentracijom profita u rukama velikih korporacija i smanjenju prihoda za manje proizvođače.

Ukratko, dok globalne mreže pružaju skalabilnost i efikasnost, alternativne mreže hrane nude prednosti u smislu održivosti, lokalne ekonomije i kvalitetne kontrole proizvoda. Ova diferencijacija pomaže razumjeti kako različiti modeli opskrbe mogu utjecati na prehrambene sustave i zajednice, te naglašava važnost razvoja i podrške alternativnim mrežama kao što su kratki opskrbni lanci.

Borčić (2020) također navodi neke od razlika između dva navedena sustava:

Tablica 1. Razlika između konvencionalnog i alternativnog prehrambenog sustava

KONVENCIONALNI SUSTAV / CONVENTIONAL SYSTEM	ALTERNATIVNI SUSTAV / ALTERNATIVE SYSTEM
moderan / modern	postmoderan / postmodern
industrijski proizvedena i procesuirana hrana / manufactured or processed	neprocesuirana i svježa hrana / natural or fresh
masovna proizvodnja velikih razmjera / mass (large-scale) production	proizvodnja malih razmjera / craft or artisan production
dugi opskrbni lanci / long food supply chains	kratki opskrbni lanci / short food supply chains
racionalizacija / rationalised	tradicija / traditional
standardizacija / standardised	različitost / different
intenzivna proizvodnja / intensive	ekstezivna proizvodnja / extensive
monokultura / monoculture	biodiverzitet / biodiversity
homogenizacija proizvoda / homogenisation of food	regionalne različitosti / regional palates
hipermarketi / supermarkets	lokalne trgovine/tržnice / local markets
agrokemikalije / agrochemicals	organska i održiva poljoprivreda / organic, sustainable farming
neobnovljivi izvori energije / nonrenewable energy	obnovljivi izvori energije / renewable energy
brza hrana / fast food	spora hrana / slow food
kvantiteta / quantity	kvaliteta / quality
otuđenost / disembedded	ukorijenjenost / embedded

Izvor: Borčić, L. (2020). Kratki opskrbni lanci u Hrvatskoj – perspektiva ekoloških poljoprivrednih proizvođača uključenih u grupe solidarne razmjene. Izvorni znanstveni članak, Hrvatski geografski glasnik. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/348244>

Gajdić (2019) podupire stajalište prethodno navedene autorice, raspravljajući o konvencionalnim i alternativnim lancima opskrbe te njihovom utjecaju na lokalni prehrambeni

sustav. U radu ističe kako sve više potrošača preferira kratke opskrbe lance, jer dugi i kompleksni lanci otežavaju praćenje porijekla sirovina i načina proizvodnje hrane. Gajdić također razlikuje nekoliko definicija lokalne hrane: prema prijedenoj udaljenosti, percipiranim vrijednostima, marketinškoj prodaji te stupnju interakcije između proizvođača i potrošača.

Gajdić (2019) spominje dvije glavne vrste kratkih opskrbnih lanaca: izravni, gdje nema posrednika, i neizravni, s jednim posrednikom, najčešće lokalnom ili specijaliziranom prodavaonicom.

Slično tome, Drljača (2018) naglašava da kraći opskrbni lanci olakšavaju očuvanje autentičnosti proizvoda. Također smatra da bi prelazak mikro, malih i srednjih poduzeća na kratke lance opskrbe pridonio zaštiti okoliša i razvoju lokalnog gospodarstva.

Sva tri autora slažu se da kratki opskrbni lanci donose koristi lokalnim poljoprivrednicima i gospodarstvu te bi mogli pozitivno utjecati na demografske trendove i zapošljavanje u Hrvatskoj.

3.2. Kratki opskrbni lanci u svijetu

Razni svjetski autori također su se bavili temom kratkih opskrbnih lanaca, a u ovom poglavlju analizirat će se njihovi stavovi.

Kawecka i Gębarowski (2015), u istraživanju provedenom na Sveučilištu ekonomije u Krakovu i Sveučilištu tehnologije u Rzeszówu, istaknuli su važnost pružanja informacija o podrijetlu prehrambenih proizvoda potrošačima. Njihovo istraživanje pokazalo je da ispitanici, osim ekonomskih, vide i druge prednosti kratkih opskrbnih lanaca, kao što je mogućnost izravnog kontakta s proizvođačima. Također su primijetili da potrošači obraćaju posebnu pozornost na višu kvalitetu proizvoda i smatraju da lokalni proizvodi imaju bolje zdravstvene i nutritivne vrijednosti. Osim toga, istraživanje je otkrilo da su kupci spremni platiti više za proizvode lokalnih proizvođača jer smatraju da kvaliteta opravdava cijenu te da je podrijetlo proizvoda sigurnije.

Azima i Mundler (2023) istražuju koncept rada na obiteljskim farmama i njegove učinke na neto prihode i ekonomsko zadovoljstvo unutar kratkih opskrbnih lanaca. Njihovo

istraživanje pokazalo je povezanost između udjela poljoprivrednih proizvoda prodanih kroz ove lance i zadovoljstva poljoprivrednika svojim poslom, što sugerira pozitivan učinak kratkih lanaca na ekonomski položaj poljoprivrednika.

Mastronardi et al. (2015), u istraživanju o kratkim opskrbnim lancima u Italiji, tvrde da bi ovi lanci mogli potaknuti razvoj održivih modela proizvodnje. Prema njima, uspjeh kratkih opskrbnih lanaca ovisi o rješavanju međusobno povezanih pitanja u ekonomskoj, ekološkoj i društvenoj sferi, jer bi ti lanci mogli potaknuti širu raspravu o temama hrane, okoliša i društvenih odnosa. Također, podržavaju stavove ostalih autora o ekološkoj svijesti poljoprivrednika koji se bave izravnom prodajom, uz poseban naglasak na kvalitetu i autentičnost proizvoda.

Kiss et al. (2019) istražuju porast interesa za izravnu prodaju u Sjedinjenim Američkim Državama, što ukazuje na rastući interes za održivije prehrambene sustave. Međutim, njihova studija izražava zabrinutost u pogledu ekonomske i ekološke održivosti tih lanaca, naglašavajući potrebu za dubljom analizom njihovog utjecaja na kružno gospodarstvo i održivost. Istraživanje ukazuje da su različiti čimbenici, poput ekološkog opterećenja, zdravstvenih implikacija, kvalitete hrane, te odnosa između proizvođača i potrošača, ključni za razumijevanje održivosti ovih lanaca u SAD-u.

Usporedba ovih autora pokazuje da strani autori često obraćaju više pozornosti na potencijalne negativne strane kratkih opskrbnih lanaca. Primjerice, Kiss et al. (2019) u svojoj analizi upozoravaju na ograničenu održivost tih lanaca u Sjedinjenim Državama. Razlog se može djelomično pronaći u različitom pristupu Europske unije, koja od 2013. godine aktivno podupire razvoj kratkih opskrbnih lanaca, dok su u SAD-u ozbiljniji razgovori o potpori poljoprivrednicima započeli tek 2022. godine.

3.1. SWOT analiza kratkih opskrbnih lanaca

Prilikom pregleda postojećih istraživanja potrebno je naglasiti razne snage, slabosti, prilike i prijetnje koje kratki opskrbni lanci imaju. U tablici 2 vidljiv je prikaz prema istraživanju provedenom za Europsku komisiju (Kneafsey et al., 2013).

Tablica 2. SWOT analiza.

SNAGE	SLABOSTI
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kratki opskrbni lanci se mogu „pohvaliti“ širokim izborom vrhunske hrane. 2. Potražnja za hranom lokalnog porijekla je snažna, prvenstveno potaknuta od potrošača koji žive u gradovima (ali i šire). 3. Često djeluju neovisno o prehrambenim lancima, čime dobivaju slobodu u nabavi i marketinškim strategijama. 4. Potiču urbana, periurbalna i ruralna područja. 5. Daju prednost personaliziranoj usluzi, zadovoljavajući individualne preferencije i potrebe potrošača. 6. Zalažu se za lokalna gospodarstva i održivost okoliša. 	<p>Pristup kratkim opskrbnim lancima može biti izazovan za potrošače koji nemaju u potpunosti znanja o tome gdje ih mogu pronaći ili se suočavaju sa izazovima poput ograničenog vremena ili mogućnosti prijevoza, osobito ako se prodajna mjesta nalaze na farmama.</p> <p>Neki kratki opskrbni lanci se bore da zadovolje potražnju, posebno od većih kupaca kao što su subjekti iz javnog sektora.</p> <p>Ograničeni resursi za marketing i komunikaciju predstavljaju izazov za kratke opskrbne lance jer obično rade s malim proračunima u usporedbi sa supermarketima i globalnim robnim markama, čak i uz institucionalnu potporu.</p> <p>Širenje je za neka male obrtnike teška zbog čimbenika kao što su ograničena lokalna tržišta, visoki troškovi proizvodnje i ograničena ambicija za rast.</p> <p>Mala radna snaga i oslanjanje na ključne pojedince u kratkim opskrbnim lancima mogu dovesti do iscrpljenosti.</p>

	Postoji rizik od percepcije kratkih društvenih lanaca da služe samo tržišnoj niši srednje klase.
PRILIKE	PRIJETNJE
<ol style="list-style-type: none"> 1. Supermarketi koji surađuju s lokalnim malim proizvođačima mogu olakšati pristup većim tržištima. 2. Korištenje pametnih telefona pojednostavilo je kupnju putem interneta za potrošače, a neki kratki opskrbni lanci kapitaliziraju ovaj trend kako bi ponudili izbor i fleksibilnost. 3. Rastući interes potrošača za podrijetlo hrane, dobrobit životinja, održivost i zdravlje predstavlja veliku priliku za pozicioniranje kratkih opskrbnih lanaca u kontekstu zdrave, održive prehrane. 4. Sve veći institucionalni interes za javnu nabavu lokalnih prehrambenih proizvoda potiče potražnju. 5. Agroturizam i želja za autentičnim iskustvima potiče interes za prodaju na farmama i maloprodajna mjesta u vlasništvu poljoprivrednika. 6. Starija populacija predstavlja stabilno tržište za proizvode kratkih opskrbnih lanaca iako postoji potencijal za daljnji razvoj među mlađim potrošačima s drugačijim kupovnim navikama. 7. Očekuje se da će dugoročna povećanja cijena nafte povećati troškove hrane zbog čega se naglašava važnost kratkih 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Supermarketi koji se upuštaju u vlastite kratke opskrbne lance i nude lokalne ili transparentno označene proizvode mogli bi potencijalno marginalizirati male dobavljače na tržištu. 2. Malim dobavljačima često nedostaje stručnost za korištenje novih komunikacijskih tehnologija, posebno u udaljenim ruralnim područjima gdje su mobilne mreže možda rijetke. 3. Gospodarski padovi u Europi vrše pritisak na potrošačku potrošnju, ali prodaja hrane ostaje otporna u određenim zemljama. 4. Mala poduzeća mogu imati problema da sama zadovolje dosljedne zahtjeve javnih institucija za kvalitetom i količinom. 5. Izazovi se javljaju u integraciji hrane i poljoprivrede s turističkim strategijama, uključujući pružanje prikladnog pristupa posjetiteljima i upravljanje proliferacijom zbunjujućih oznaka. Osim toga, postoji rizik od iskorištavanja od strane besplatnih vozača koji nude lažne lokalne proizvode. 6. Nedostatak interesa mlađih generacija ograničava realizaciju punog tržišnog potencijala i predstavlja rizik od gubitka

<p>opskrbnih lanaca kako bi se održavali niski troškovi prijevoza.</p>	<p>vrijednog poljoprivrednog znanja i nasljeđa.</p> <p>7. Malim poduzećima često nedostaju resursi za ulaganje u ekološki prihvatljiv prijevoz, a sve veći troškovi inputa mogu nadoknaditi sve uštede od prijevoza. Ograničenja ruralne infrastrukture dodatno pogoršavaju izazove prijevoza.</p> <p>8. Klimatske promjene predstavljaju prijetnju proizvodnji u određenim regijama, kao što je nedostatak vode u Sredozemlju, što potencijalno utječe na kratke opskrbne lance ovisne o lokalnim poljoprivrednim sustavima.</p>
--	---

Izvor: Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balazs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Bos, E., Sutton, G., Blackett, M. (2013). Short Food Supply Chains and Local Food Systems in the EU. A State of Play of their Socio-Economic Characteristics. European Commission.

4. PRIMJERI USPJEŠNIH KRATKIH OPSKRBNIH LANACA HRANOM

U ovom poglavlju bit će stavljen naglasak na kratke opskrbne lance, s posebnim osvrtom na njihove primjere iz prakse. Svaki primjer bit će ukratko opisan kako bi se pružio jasan uvid u način na koji kratki opskrbni lanci funkcioniraju širom svijeta. Ova analiza omogućit će detaljan pregled različitih uspješnih modela implementacije te ponuditi korisne smjernice za primjenu sličnih praksi u različitim kontekstima.

4.1. Najbolje 'z Međimurja, Hrvatska

Prema službenoj stranici *Najbolje 'z Međimurja*, udruga je uspostavljena prema načelima kratkih opskrbnih lanaca i čine ju provjereni poljoprivredni proizvođači s područja Međimurske županije.

Slika 3. Najbolje 'z Međimurja logo

Izvor: Službena stranica Najbolje 'z Međimurja. Dostupno na: <https://mz.najboljelokalno.com/lokalna-poljoprivredna-ekonomija-i-kol/>

Udruga nudi suradnju s lokalnim stanovništvom kroz distribuciju isključivo domaćih poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Time se kupcima jamči da proizvodi dolaze izravno od proizvođača od kojeg su naručeni.

Ključna načela udruge uključuju: transparentnost, sljedivost, proizvodnju zdravstveno ispravne hrane, primjenu tehnoloških postupaka u skladu s higijenskim standardima te izgradnju održivog lokalnog prehrambenog sustava. Trenutno u inicijativi sudjeluje preko 25 proizvođača koji nude više od 200 različitih proizvoda. Projekt financira Europska unija, omogućujući proizvođačima kontrolu nad distribucijom i povećanu tržišnu prepoznatljivost.

4.2. Međimurski štancun, Hrvatska

Međimurski štancun je projekt prvog organiziranog kratkog opskrbnog lanca u Hrvatskoj koji je opisan u prethodnom potpoglavlju, Najbolje 'z Međimurja. Međimurski štancun je prvi maloprodajni objekt bez posrednika otvoren od strane poljoprivrednika.

Slika 4. Međimurski štancun, izgled maloprodajnog objekta

Izvor: Međimurska županija. (2021). Međimurski štancun, prvi dućan poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Hrvatskoj, obilježio uspješne dvije godine rada. Službene stranice. Dostupno na: <https://medjimurska-zupanija.hr/2021/07/23/medimurski-stancun-prvi-ducun-poljoprivredno-prehrambenih-proizvoda-u-hrvatskoj-obiljezio-je-uspjesne-dvije-godine-rada/>

Međimurski štancun predstavlja pionirski projekt prvog organiziranog kratkog opskrbnog lanca u Hrvatskoj, detaljno obrađen u prethodnom potpoglavlju „Najbolje 'z Međimurja“. Ovaj maloprodajni objekt, osnovan i vođen od strane poljoprivrednika, omogućava direktnu prodaju bez posrednika, čime se potrošačima osigurava neposredan pristup domaćim poljoprivredno-prehrambenim proizvodima. Cilj inicijative „Najbolje 'z Međimurja“ je pružiti lokalnoj zajednici kvalitetnu domaću hranu, unaprijediti kvalitetu života te osvijestiti potrošače o porijeklu i vrijednosti prehrambenih proizvoda.

U ponudi štancuna nalazi se oko 150 različitih proizvoda, uključujući voće, povrće, sokove, čajeve, ulja, džemove i suhomesnate proizvode. Asortiman se prilagođava sezonskim uvjetima i dostupnosti namirnica, čime se osigurava svježina i kvaliteta ponude.

Ključni element u uspjehu ovog projekta jest suradnja s toplicama Sveti Martin, gdje 70% namirnica dolazi od međimurskih poljoprivrednika. Ova partnerska inicijativa ne samo da

podupire lokalne proizvođače, već značajno doprinosi održivosti i razvoju regionalne ekonomije. Eliminacijom posredničkih marži, poljoprivrednici mogu ponuditi konkurentne cijene, što širem krugu potrošača omogućuje pristup visokokvalitetnim proizvodima te dodatno potiče gospodarski rast lokalne zajednice.

4.3. Internetska stranica aitojamakuja.fi, Finska

Inicijativa „Pravi okusi“, poznata pod nazivom aitojamakuja.fi u Finskoj, predstavlja inovativnu digitalnu platformu koja povezuje male i srednje poljoprivrednike s lokalnim potrošačima, pri čemu je naglasak stavljen na geografske specifičnosti njihovih proizvoda. Ova platforma olakšava kupnju lokalno proizvedene hrane, čime se povećava atraktivnost i prepoznatljivost lokalnih proizvoda na tržištu.

Trenutno na platformi sudjeluje oko 1500 registriranih proizvođača i obrtnika, a njihov broj konstantno raste, što svjedoči o rastućem interesu kako proizvođača, tako i potrošača za lokalne prehrambene proizvode. Ova inicijativa pruža jednostavan pristup širokom spektru lokalno uzgojene hrane, potičući jačanje lokalnih gospodarstava.

Prema istraživanju provedenom u Finskoj 2011. godine, identificirano je gotovo tri tisuće lokalnih proizvođača hrane, od kojih je većina smještena u ruralnim područjima. Platforma omogućuje korisnicima jednostavan pregled regionalno specifičnih proizvoda te olakšava pronalaženje i povezivanje s lokalnim proizvođačima.

Primarni cilj ove platforme je olakšati povezivanje između lokalnih proizvođača i potrošača koji traže prehrambene proizvode lokalnog porijekla. Pored individualnih potrošača, platforma služi i kao učinkovito rješenje za veletrgovce, omogućujući im pristup domaćim proizvodima na brz i učinkovit način.

Potrošači na platformi također imaju pristup detaljnim informacijama o samim proizvodima, metodama proizvodnje, podrijetlu sastojaka te poljoprivrednim praksama. Ovaj sustav omogućuje dublji uvid u proizvodni proces i bolje razumijevanje proizvođača koji stoje iza ovih proizvoda, što dodatno jača povjerenje i interes potrošača.

4.4. Suradnja proizvođača i kupaca— ‘Le goût d’ici’, Bretanja, Francuska

Regija Pays de Maure, smještena na sjeverozapadu Francuske, uvelike se oslanja na poljoprivredu kao ključnu komponentu svojeg gospodarskog održanja. Unatoč tome, neadekvatni opskrbni lanci predstavljaju ozbiljne prepreke u osiguravanju dostupnosti lokalno proizvedenih proizvoda za lokalno stanovništvo. Kao odgovor na ovaj izazov, 2009. godine lokalni proizvođači, trgovci i potrošači zajednički su osnovali udruhu "Le goût d'ici". Primarni cilj ove inicijative je poboljšati povezanost između poljoprivrednika, lokalnih kupaca i trgovaca, što istovremeno doprinosi jačanju održivosti i otpornosti regionalnog poljoprivrednog sektora.

Jedan od ključnih koncepata udruge bio je uvođenje sustava unaprijed dogovorenih narudžbi, poznatog kao "košarica unaprijed". Ovaj sustav omogućuje kupcima da jednostavno biraju i naručuju proizvode putem internetskih ili telefonskih platformi, nakon čega mogu osobno preuzeti naručene artikle izravno s farme.

Međutim, jedan od izazova s kojima su se susreli bio je kratak vremenski okvir za predbilježbe, što je otežavalo poljoprivrednicima precizno planiranje proizvodnje. Također su prepoznali potrebu za inovativnim distribucijskim rješenjima kako bi učinkovito odgovorili na ovaj problem.

Tijekom proteklih 14 godina, inicijativa je kontinuirano radila na jačanju odnosa između lokalnih proizvođača i maloprodajnih trgovaca, s ciljem povećanja dostupnosti lokalno proizvedene hrane u trgovinama unutar zajednice.

4.5. Tržnice i internetska stranica Odrolnika.pl, Poljska

Projekt Odrolinka.pl promovira regiju Dunajec-Biała u južnoj Poljskoj kao važan centar za proizvodnju visokokvalitetne hrane. S financijskom potporom, inicijativa okuplja 20 lokalnih proizvođača koji nude raznovrsne proizvode, od mesa i mliječnih prerađevina do voća i povrća.

Slika 5. Odrolnika.pl, logo web stranice

Izvor: Službena internetska stranica Odrolnika.pl. Dostupno na: <https://www.odrolnika.pl/>

Narudžbe se primaju putem e-maila, a cijeli proces nadgleda udruga koja je odgovorna za razvoj i promociju projekta. Pakiranje se odvija izravno kod proizvođača, a svaki paket je pažljivo označen kako bi se jasno istaklo podrijetlo proizvoda i omogućilo povezivanje kupaca s konkretnim proizvođačem, dok se zbog sigurnosnih razloga održava neizravan kontakt.

Kako bi osigurali kontinuitet ponude, posebno tijekom perioda kada sezonski proizvodi nisu dostupni, udruga je uvela prerađivački centar. Taj centar omogućuje proizvodnju džemova, sokova i kolača, čime se ne samo održava interes potrošača tijekom cijele godine, već se i podržava lokalno zapošljavanje. Ovaj strateški potez optimizira upravljanje zalihama i povećava ukupnu vrijednost proizvoda koje potrošači dobivaju.

4.6. Gutes vom Bauernhof, Austrija

Program "Gutes vom Bauernhof" (GvB) iz Austrije promovira proizvode izravno s manjih obiteljskih gospodarstava, a osnovan je 1998. godine, dok je nacionalnu standardizaciju postigao 2001. godine. Glavna svrha ovog programa je uspostavljanje direktne povezanosti između lokalnih farmi i potrošača, čime se naglašava važnost autentične hrane čije se podrijetlo može lako pratiti. Do 2012. godine, program je obuhvatio 1570 certificiranih poljoprivrednih gospodarstava, a poseban naglasak stavljen je na poticanje izravne komunikacije između proizvođača i potrošača.

Program se provodi u šest austrijskih saveznih država, a njegova stroga pravila zahtijevaju provođenje temeljitih ulaznih kontrola i redovitih samoprocjena svake dvije godine kako bi se osigurala kvaliteta i autentičnost proizvoda. Prepoznatljivost GvB logotipa među austrijskim potrošačima je značajna, s razinom svijesti od oko 60%, što ga svrstava među vodeće oznake kvalitete hrane u zemlji.

Slika 6. Logo Gutes vom Bauernhof

Izvor: Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balazs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Bos, E., Sutton, G., Blackett, M. (2013). Short Food Supply Chains and Local Food Systems in the EU. A State of Play of their Socio-Economic Characteristics. European Commission.

5. KRATKI OPSKRBNI LANAC IZ PERSPEKTIVE STUDENATA EKONOMSKOG FAKULTETA U ZAGREBU

U ovom poglavlje predstavlja percepciju lokalne hrane među studentima Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, analizirajući kako njihovo znanje i stavovi utječu na njihove prehrambene izbore. Cilj je rasvijetliti prednosti i prepreke u promociji lokalne hrane te pružiti uvid u potencijalne strategije za njezinu integraciju u svakodnevni život studenata.

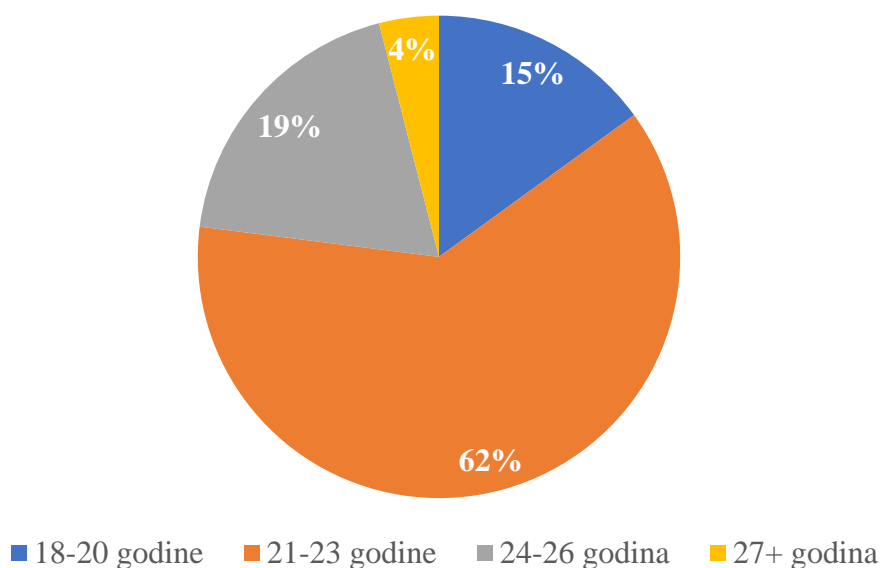
5.1. Uzorak istraživanja

Istraživanje je provedeno na uzorku od 100 studenata Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Svi sudionici bili su stariji od 18 godina. Svrha ovog istraživanja bila je steći uvid u njihova gledišta o lokalnoj hrani i kako je ona povezana s njihovim životnim odabirom.

Na početku upitnika, sudionici su bili obaviješteni o uzorku koji će se koristiti za istraživanje, obaviješteni o potrebnom vremenskom angažmanu i uvjereni o njihovoj anonimnosti.

Kako bi se što lakše prikazali odgovori, u narednim poglavljima biti će prikazani grafikoni i opisi.

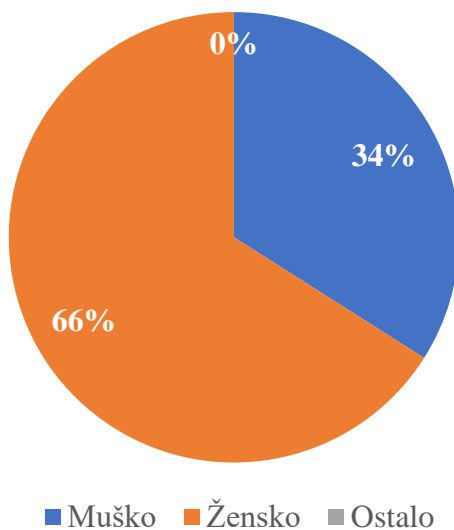
Slika 7. Dob studenata

Izvor: Izrada autora.

Po kontekstu dobi ispitanika vidljivo je kako prevladavajući dio studenata koji su sudjelovali u istraživanju imaju između 21 i 23 godine.

Slika 8. Spol studenata

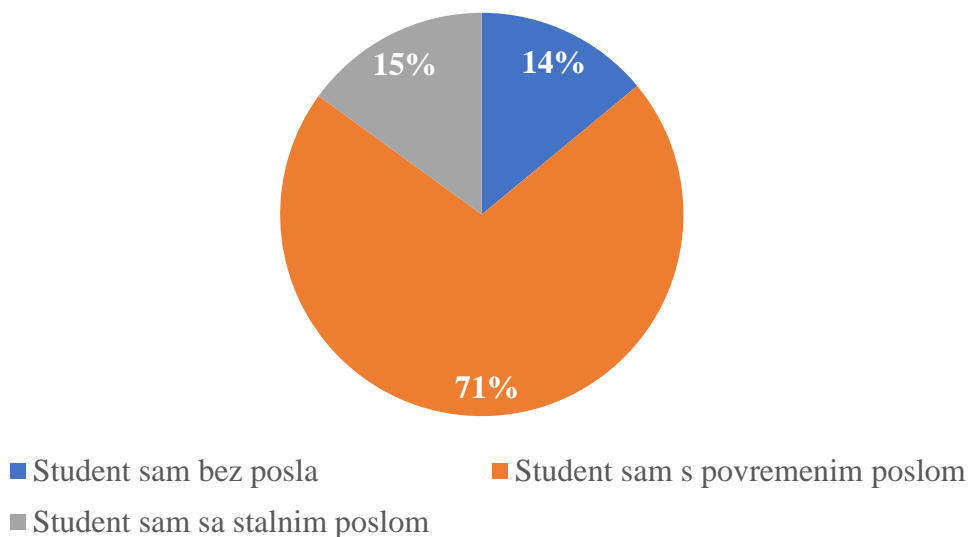

Izvor: Izrada autora.

Među studentima koji su sudjelovali, 66% identificiralo se kao žene, dok su se preostali sudionici identificirali kao muškarci.

Radni status studenata, kao i njihova mjesečna primanja imali su veliku ulogu u ovom istraživanju zbog interpretacije dobivenih rezultata.

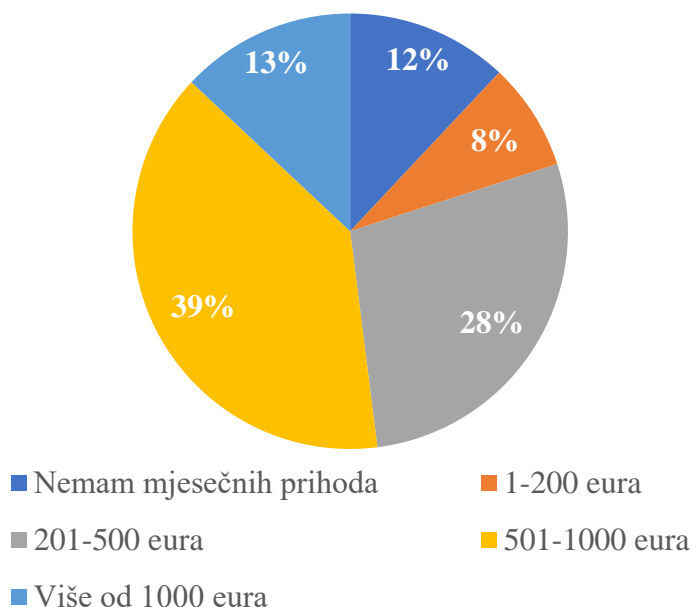
Slika 9. Radni status studenata

Izvor: Izrada autora.

Po pitanju radnog statusa čak 71% studenata odgovorilo je kako povremeno rade, dok je njih 15% stalno zaposleno, a njih 14% ne rade. Ovi podaci potvrđuju kako je uzorak za istraživanje dobar te kako postoji mogućnost da studenti koriste lokalne tržnice, odnosno moguće da samostalno „nabavljaju“ hranu.

Slika 10. Mjesečna primanja studenata

Izvor: Izrada autora..

Mjesečna primanja su raznovrsna, a najveći postotak studenata izrazilo je kako zarađuju između 200 i 1000 eura, dok samo mali postotak pripada u ostale kategorije. Njih 12% nema mjesečnih primanja što je jednako kao i radni status odličan uzorak za istraživanje o samostalnoj kupovini na lokalnim tržnicama.

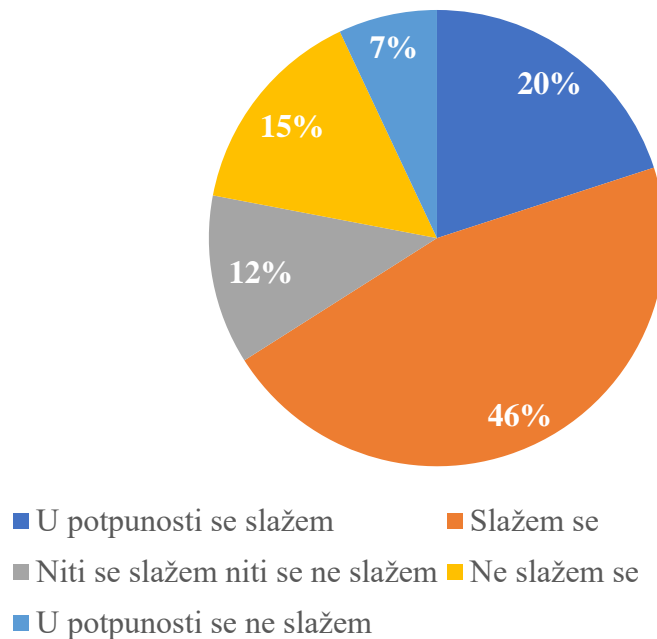
5.2. Instrument istraživanja

Pitanja u anketnom upitniku pitana su kao mreža s višestrukim odabirom pri čemu se od studenata zatražilo da označe onaj odgovor koji njih najviše opisuje.

U istraživanju je korišten opsežan anketni upitnik koji se sastojao od dva dijela. Prvi dio bio je usmjeren na lokalnu prehranu, dok je drugi dio prikupljao opće informacije od studenata. Ovim istraživanjem željelo se procijeniti razinu znanja studenata Ekonomskog fakulteta o lokalnoj hrani te njihove perspektive o njezinim prednostima i nedostacima. Osim toga, nastojalo se otkriti mogućnosti i prepreke povezane s promicanjem lokalne hrane u Zagrebu.

5.3. Rezultati istraživanja

Slika 11. Korištenje lokalnih tržnica od strane studenata

Izvor: Izrada autora.

Većina studenata Ekonomskog fakulteta u Zagrebu smatra da su lokalne tržnice najbolji izvor za kupnju hrane, što odražava sve veću sklonost mladima u Zagrebu prema kratkim opskrbnim lancima. Dok većina učenika koristi lokalne tržnice za kupnju namirnica, još uvijek postoji značajan postotak (29%) koji ne sudjeluju u ovoj praksi. Jedna od glavnih prepreka koju je identificiralo 69% ispitanika je ograničeno radno vrijeme ovih tržišta, što je često u sukobu s obvezama i dostupnošću studenata. Nasuprot tome, samo 17% smatra da trenutno radno vrijeme zadovoljava njihove potrebe. Zanimljivo je da je gotovo jednak broj studenata iskazao interes za kupnju na lokalnim tržnicama ako kao alternativno rješenje ponude usluge dostave.

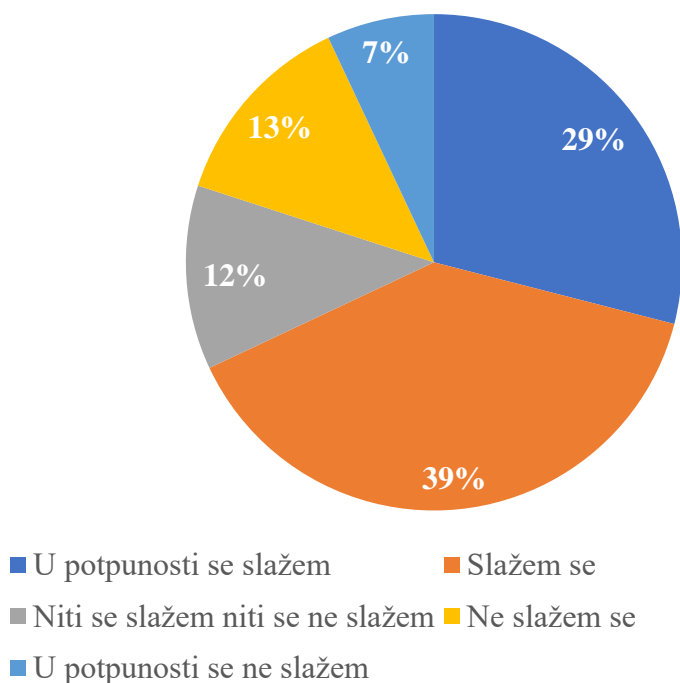
Slika 12. Radno vrijeme tržnica i dostava

Izvor: Izrada autora.

Roditelji i bake/djedovi većine studenata koriste lokalne tržnice za kupovinu domaće uzgojene hrane čime se dokazuje kako su studenti „preuzeli“ naviku svoje obitelji i nastavili kupovati na lokalnim tržnicama.

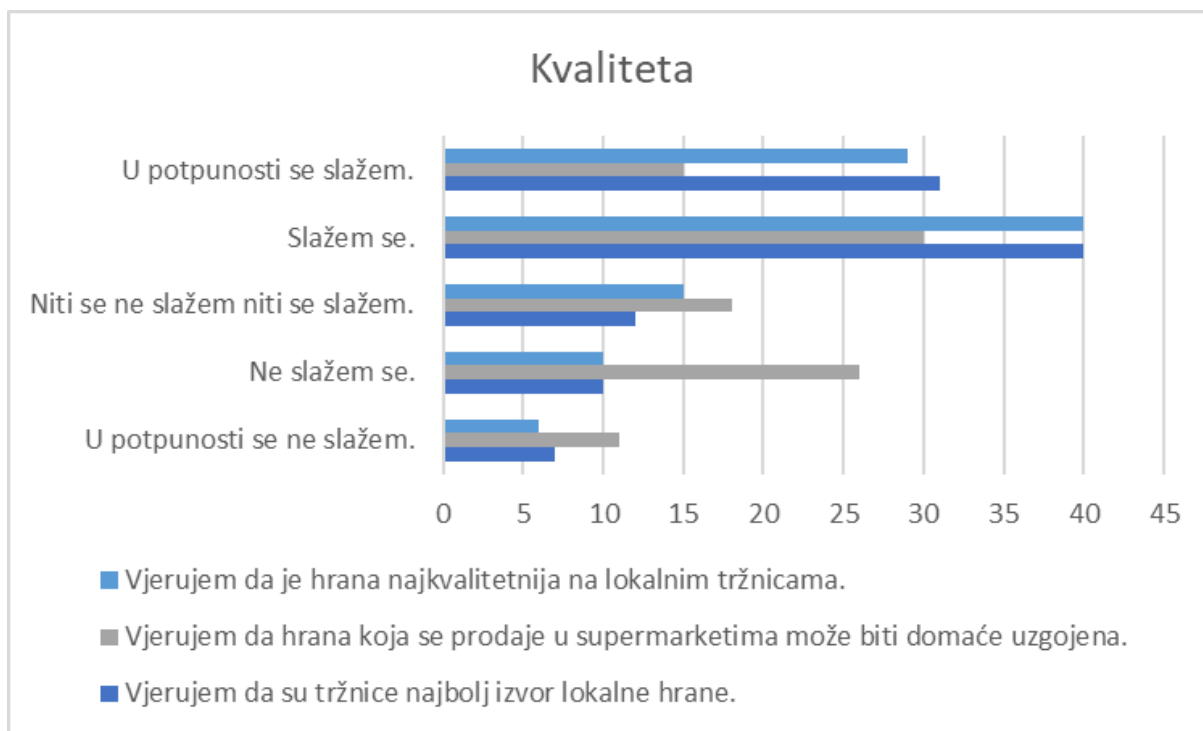
Slika 13. Broj lokalnih tržnica u Gradu Zagrebu

Izvor: Izrada autora.

Studenti većinom smatraju kako treba postojati više lokalnih tržnica koje će im biti lakše dostupne prema njihovim mogućnostima zbog studentskih obaveza. Tek 30-tak posto smatra kako već sada postoji dovoljna količina tržnica.

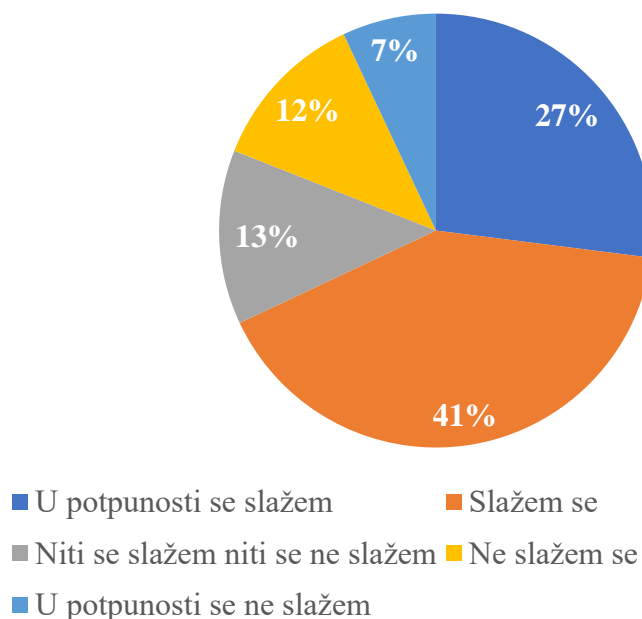
Slika 14. Kvaliteta proizvoda na lokalnim tržnicama.

Izvor: Izrada autora.

Studenti su upitani o njihovom stavu prema kvaliteti proizvoda koji se prodaju na lokalnim tržnicama, te je čak 69% studenata izjavilo kako smatraju da na lokalnoj tržnici mogu pronaći najkvalitetniju hranu. Njih 45% smatra kako i proizvodi koji se prodaju u supermarketima mogu biti kvalitetni i domaće uzgojeni, a njih 37% vjeruje kako ti proizvodi nisu domaće uzgojeni. Ostalih 18% nije u potpunosti sigurno.

Slika 15. Preferencije studenata vezane za kupovinu na lokalnim tržnicama u odnosu na supermarketete

Izvor: Izrada autora.

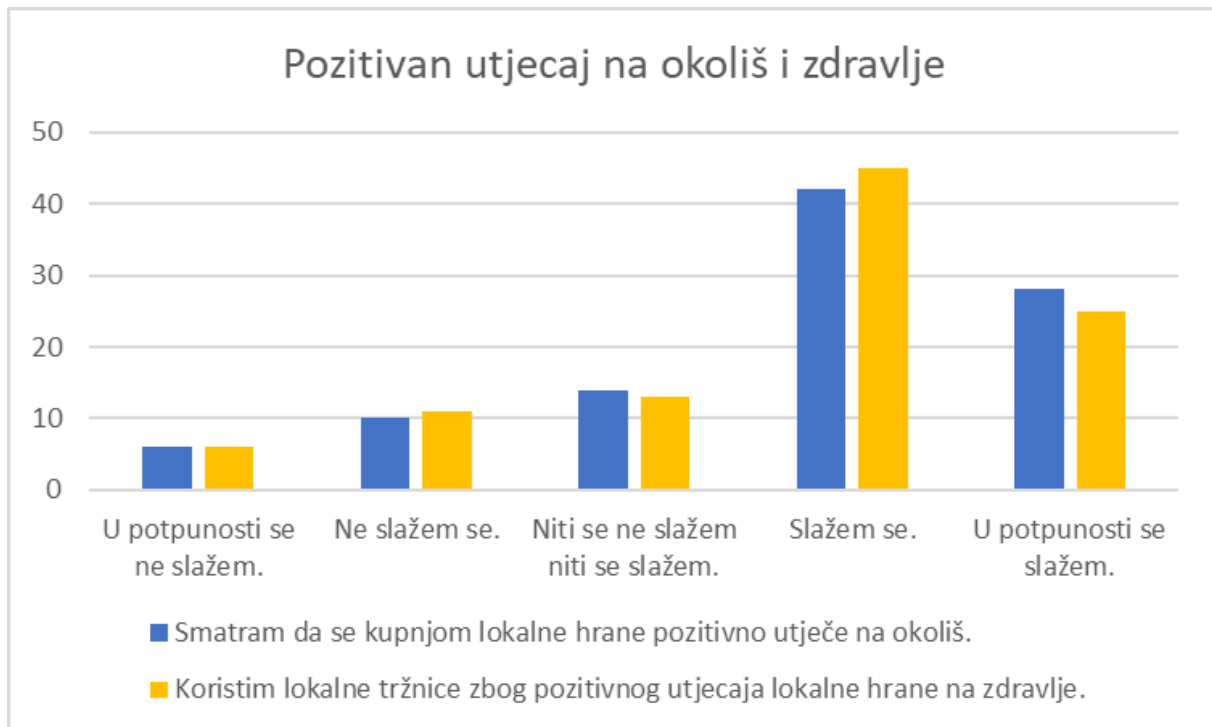
Rezultati istraživanja vezanog uz preferencije studenata u pogledu kupovine lokalne hrane ukazuju na značajnu naklonost prema lokalnim tržnicama u odnosu na supermarketete. Većina ispitanih studenata izrazila je jasnu preferenciju za lokalnu hranu s tržnica, što se može povezati s percepcijom bolje kvalitete proizvoda dostupnih na tim lokacijama. Ovi rezultati potvrđuju važnost svježine i autentičnosti, koju studenti povezuju s lokalnim tržnicama, nasuprot masovnoj proizvodnji i distribuciji karakterističnoj za supermarketete.

Ovakav stav studenata može se promatrati kao dio šireg trenda među potrošačima koji sve više vrednuju održivost i transparentnost u lancu opskrbe hrane. Prema tome, lokalne tržnice ne samo da zadovoljavaju potrebe potrošača za svježijom i kvalitetnijom hranom, već i ispunjavaju sve veće zahtjeve za etičkim i ekološkim načinima proizvodnje. Također, ovakvi rezultati sugeriraju da lokalne tržnice, kao kanal distribucije, omogućuju potrošačima bližu vezu s proizvođačima, što dodatno doprinosi percepciji povjerenja u kvalitetu proizvoda.

Stoga, ova preferencija studenata ne odražava samo jednostavan izbor gdje kupiti hranu, već ukazuje na šire sociokulturne i ekonomske faktore koji uključuju lokalno gospodarstvo, održivi razvoj i zdrav način života.

Studenti su u anketnom upitniku imali priliku podijeliti njihovo mišljenje na temu lokalne hrane vezanom uz održivost.

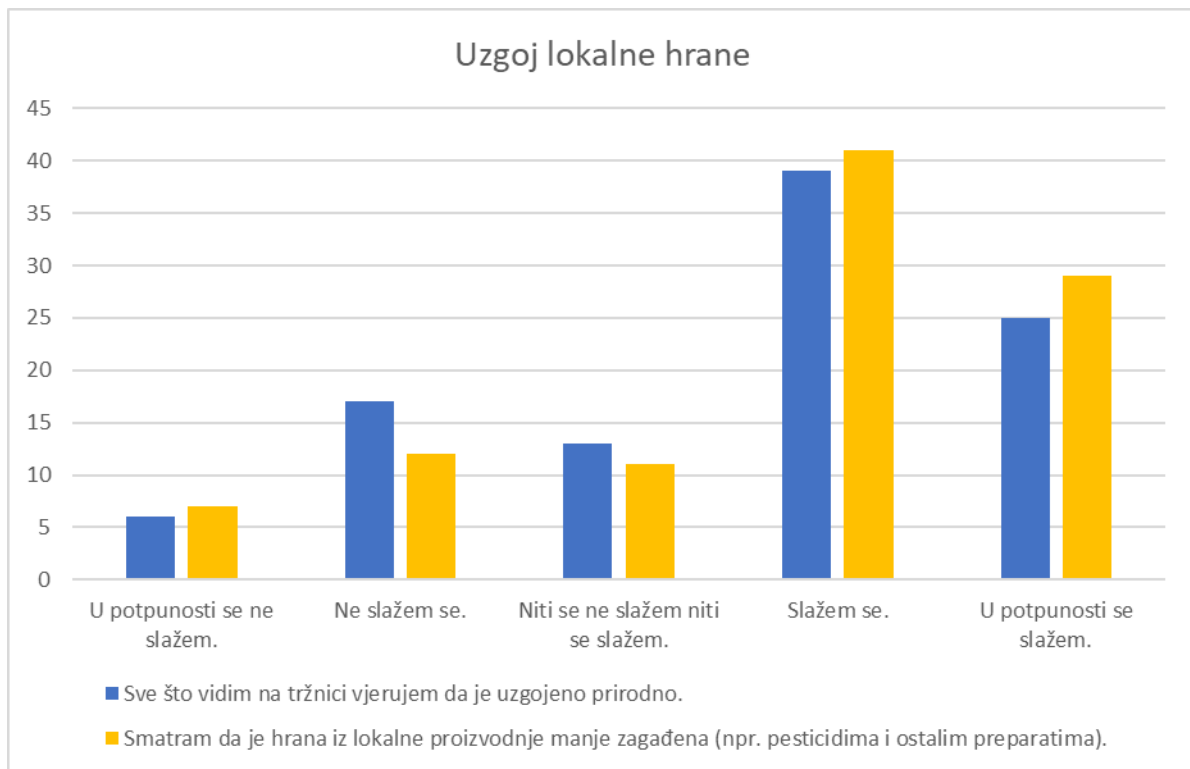
Slika 16. Mišljenje studenata o pozitivnom utjecaju lokalnih tržnica na okoliš i zdravlje

Izvor: Izrada autora.

Kada ih se upitalo za mišljenje o utjecaju lokalne hrane na okoliš i na njihovo zdravlje te je čak 70% studenata odgovorilo je kako smatraju da kupovina na lokalnim tržnicama ima pozitivan utjecaj na okoliš, ali i da koriste lokalnu hranu zbog utjecaja na zdravlje.

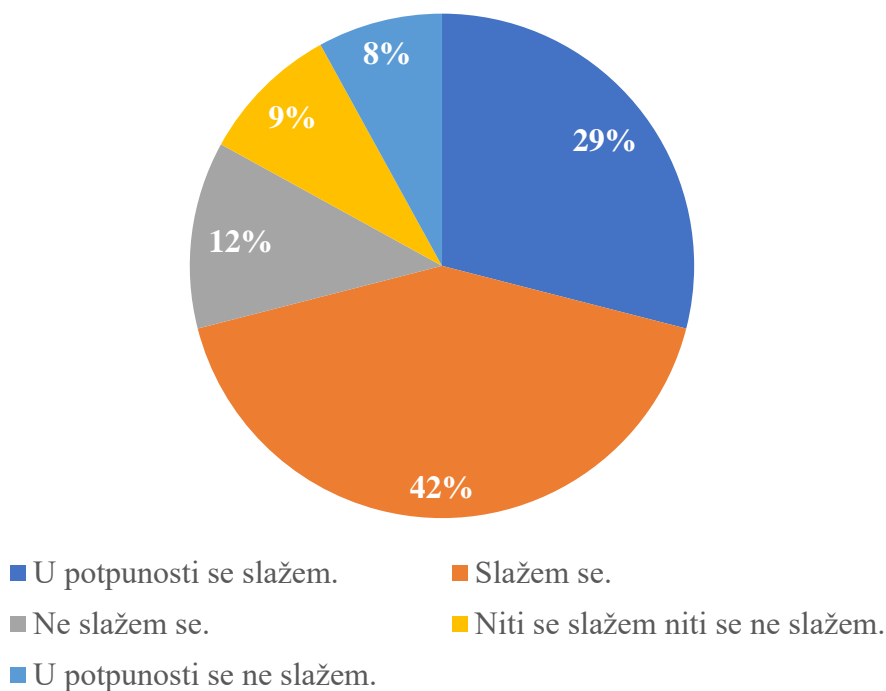
Slika 17. Mišljenja studenata o uzgoju lokalne hrane

Izvor: Izrada autora.

Po pitanju uzgoja lokalne hrane, 70ak posto studenata smatra da je sve što vide na lokalnim tržnicama prirodno, te isti postotak smatra kako je hrana iz lokalne proizvodnje manje zagađena. Ovim se pokazuje da su odgovori iz prethodnog grafikona točni te da većina studenata smatra da je lokalna hrana dobra za okoliš.

Slika 18. Stavovi studenata o utjecaju kupovine na lokalnim tržnicama na lokalnu proizvodnju i proizvođače

Izvor: Izrada autora.

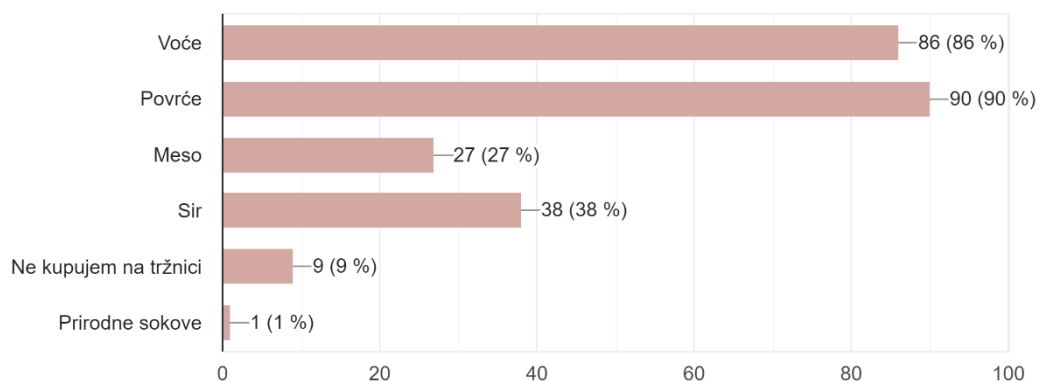
Kada su upitani žele li kupovinom na lokalnim tržnicama podržati lokalnu proizvodnju i proizvođače, studenti su imali pozitivan odgovor. Čak 71% studenata smatra kako kupovinom pomažu proizvođačima i njihovim domaćim proizvodima.

Za kraj studenti su upitani što najviše/najčešće kupuju na lokalnim tržnicama, ali rezultati nisu objašnjeni na postotcima zbog karakteristične vrste anketnog pitanja, pitanja s potvrdnim okvirima, u kojima su studenti mogli odabrati koliko god žele odgovora te nadodati neki svoj odgovor.

Slika 19. Najčešći proizvodi kupljeni na lokalnim tržnicama.

Na tržnicama najčešće kupujem (označite sve što je za Vas isitinito ili napišite ukoliko kupujete nešto drugo):

100 odgovora

Izvor: Izrada autora.

Analizom priloženog grafikona jasno je vidljivo da najveći broj studenata preferira odlazak na lokalne tržnice kako bi nabavio voće i povrće. Ovaj trend ukazuje na značajnu sklonost studenata prema kupovini svježih i sezonskih namirnica, što je u skladu s rastućim interesovanjem za zdravu prehranu i održivost. Uz to, značajan tak studenata je naveo sir kao jedan od proizvoda koje redovito kupuju na tržnicama. Ovaj podatak dodatno naglašava svijest mladih o važnosti kvalitetne i lokalno proizvedene hrane.

Kupovina sira na tržnicama može se interpretirati kao pokazatelj razvijenog razumijevanja nutritivnih prednosti i prednosti lokalnih proizvoda u odnosu na komercijalno proizvedene alternative. S obzirom na sveprisutnu globalizaciju i sveprisutne supermarkete, odabir tržnica kao primarnog mjesta nabavke namirnica sugerira sve veću sklonost studenata prema održivim i etičkim praksama kupovine. Ova sklonost ne samo da doprinosi njihovom zdravlju i blagostanju, već i podržava lokalne proizvođače i ekonomiju zajednice.

Stoga, rezultati prikazani na grafikonu ne samo da odražavaju preferencije u prehrambenim navikama studenata, već i odražavaju šire društvene i ekološke vrijednosti koje su sve važnije za mlade generacije. Ova svijest o održivosti i kvaliteti proizvoda može se smatrati pozitivnim indikatorom promjena u potrošačkim navikama koje teže održivom razvoju i unapređenju kvalitete života.

6. ZAKLJUČAK

Kratki opskrbni lanci definiraju se kao lanci u kojima postoji najviše jedan posrednik između proizvođača i potrošača, pri čemu su najčešće prisutni u poljoprivrednim sektorima i lokalnoj prehrambenoj industriji. Lokalna hrana, često nazivana i domaćom hranom, usko je povezana s konceptima sigurnosti i održivosti. U širem kontekstu, ona obuhvaća proizvodnju unutar određenog lokalnog ili regionalnog područja.

Analiza stavova različitih autora o kratkim opskrbnim lancima ukazuje na različite perspektive ovisno o geografskom kontekstu. Autori iz europskih zemalja, kao što su Poljska, Italija i Finska, općenito podržavaju kratke opskrbne lance kao model koji može doprinijeti gospodarskom razvoju, uzimajući u obzir i činjenicu da Europska unija pruža financijsku podršku malim i srednjim poljoprivrednim proizvođačima. Nasuprot tome, američki autori izražavaju određene rezerve prema održivosti takvih lanaca, ističući izazove koje oni mogu predstavljati za poljoprivrednike, posebno zbog nedostatka institucionalne potpore, kao što je slučaj s financiranjem u SAD-u.

Rezultati istraživanja provedenog među studentima Ekonomskog fakulteta u Zagrebu pokazuju kako mladi sve više preferiraju kupovinu lokalno proizvedene hrane, prepoznajući njezinu veću kvalitetu u odnosu na proizvode dostupne u supermarketima. Međutim, identificiraju se i prepreke poput ograničenog radnog vremena tržnica i nedostatka opcija dostave, što ukazuje na potrebu za tehnološkom modernizacijom poslovnih modela kratkih opskrbnih lanaca u Hrvatskoj.

Uvođenje inovativnih tehnologija i razvoj dostavnih mreža mogao bi omogućiti kratkim opskrbnim lancima da postanu održiva i konkurentna alternativa konvencionalnim maloprodajnim lancima, gdje potrošači često dobivaju proizvode upitne kvalitete iz velikih korporacija. Time bi se osnažila lokalna proizvodnja i stvorio dodatan prostor za razvoj održivog poljoprivrednog sektora u Hrvatskoj.

Literatura

1. Aguiar, L.C., DelGrossi, M.F. i Thome, K.M. (2018). Short food supply chain: Characteristics of a family farm. *Ciência Rural*, 48(5). Dostupno na: <https://www.doi.org/10.1590/0103-8478CR20170775>
2. Azima, S. i Mundler, P. (2023). Farmer satisfaction and short food supply chains. *Agriculture and Human Values*, (40), 1531-1536. Dostupno na: <https://www.doi.org/10.1007/s10460-023-10447-1>
3. Bayir, B., Charles, A., Sekhari, A. i Ouzrout, Y. (2022). Issues and Challenges in Short Food Supply Chains: A Systematic Literature Review, *Sustainability* 14(5). Dostupno na: <https://doi.org/10.3390/su14053029>
4. Canfora, I. (2015). Is the short food supply chain an efficient solution for sustainability in food market? *Agriculture and Agricultural Science Procedia* 8, 402 – 407. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.aaspro.2016.02.036>
5. Čagalj, M. i Rošin, J. (2022). Kratki lanci opskrbe hranom kao temelj održivog razvoja Šibensko-kninske županije. Istraživački rad, *Conference: 6. Međunarodna konferencija "Izazovi današnjice"*, Veleučilište u Šibeniku. <https://www.sibensko-kninska-zupanija.hr/upload/informacije/3131/nacrtstudije-ispravak.pdf>
6. Drljača, M. (2018). Kratki lanac opskrbe u funkciji kvalitete i konkurentnosti. Zbornik radova XX. Naučno stručnog skupa Sistem kvaliteta uslov za uspješno poslovanje i konkurentnost, *Asocijacija za kvalitet i standardizaciju Srbije, Kopaonik, Srbija*, 63-70.
7. Elghannam, A., Mesias, F.J., Escribano, M., Fouad, L., Horrillo, A. i Escribano, A.J. (2020). Consumers' Perspectives on Alternative Short Food Supply Chains Based on Social Media: A Focus Group Study in Spain, *Foods*, 9(1), 22. <https://doi.org/10.3390/foods9010022>
8. European Commission. *Innovation in short food supply chains – Creating value together*. Epi-agri, Agriculture & Innovation. Službena e-publikacija. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/default/files/eip-agri_brochure_short_food_supply_chains_2019_en_web.pdf [10. srpnja 2023.]
9. Europska Unija, Europska mreža za ruralni razvoj. (2013). *Revija ruralnog razvoja Europske unije: Lokalni prehrambeni proizvodi i kratki lanci opskrbe*. Službena e-publikacija. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/enrd/sites/default/files/0E225117-E813-29DD-8755-E97665BA10D9.pdf> [28. lipnja 2023.]

10. Gajdić, D. (2019). Definiranje i obilježja kratkih opskrbnih lanaca poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. *Ekonomska misao i praksa*, 28(1), 381-408. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/322683>
11. Kawecka, A., Gębarowski, M. (2015). Short food supply chains – benefits for consumers and food producers. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 9(3). Dostupno na: <https://doi.org/10.17306/JARD.2015.48>
12. Kiss, K., Ruskai, C. i Takacs-Gyorgy, K. (2019). Examination of Short Supply Chains Based on Circular Economy and Sustainability Aspects. *Resources*, 8(4). <https://doi.org/10.3390/resources8040161>
13. Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balazs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Bos, E., Sutton, G. i Blackett, M. (2013). Short Food Supply Chains and Local Food Systems in the EU. A State of Play of their Socio-Economic Characteristics. *Publications Office of the European Union*. Službena e-publikacija. Dostupno na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC80420> [27. srpnja 2023.]
14. Knego, N., Renko, S., i Knežević, B. (2013). *Perspektive trgovine 2013: Odnosi u lancima opskrbe* (str. 159-292). Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb. Dostupno na: http://bib.irb.hr/datoteka/660572.Trade_Perspectives_2013.pdf
15. Mastronardi, L., Marino, D., Cavallo, A. i Giannelli, A. (2015). Exploring the Role of Farmers in Short Food Supply Chains: The Case of Italy. *International Food and Agribusiness Management Association*, 18(2), 109-130. Dostupno na: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.204139>
16. Pato, B. i Kiss, F. (2019). The importance of supplier evaluation in short supply chains. *Studia Universitatis Babe-Bolyai Oeconomica* 64(2), 1-11. Dostupno na: <https://doi.org/10.2478/subboec-2019-0006>
17. Richards, R.R. (2015). Short Food Supply Chains: Expectations and Reality. Graduate College Dissertations and Theses, University of Vermont. Dostupno na: <https://scholarworks.uvm.edu/graddis/415>
18. Rios Munoz, L.P. (2023). A Bibliometric Analysis of Short Supply Chains in the Agri-Food Sector. *Sustainability*, 15(2). Dostupno na: <https://doi.org/10.3390/su15021089>
19. Slavuj Borčić, L. (2020). Kratki opskrbni lanci u Hrvatskoj – perspektiva ekoloških poljoprivrednih proizvođača uključenih u grupe solidarne razmjene, *Hrvatski geografski glasnik*, 82 (1), 5-33. Dostupno na: <https://doi.org/10.21861/HGG.2020.82.01.01>

20. Službena internetska stranica aitojamakuja.fi. Dostupno na: <https://aitojamakuja.fi/en/front-page/> [13. srpnja 2023.]
21. Službena internetska stranica Odrolnika.pl. Dostupno na: <https://www.odrolnika.pl/> [14. srpnja 2023.]
22. Službena stranica Najbolje 'z Međimurja. Dostupno na: <https://mz.najboljelokalno.com/lokalna-poljoprivredna-ekonomija-i-kol/> [14. srpnja 2023.]
23. Službene stranice European Network for Rural Development. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/enrd/> [20. lipnja 2023.]
24. Solarz, K., Raftowicz M., Kachniarz, M. i Dradrach, A.. (2023). Back to Locality? Demand Potential Analysis for Short Food Supply Chains. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 20(4). <https://doi.org/10.3390/ijerph20043641>
25. Tanasa, L., Bruma, I-S., Simona-Roxana, U. i Hoha, G.V. (2022). Theoretical Approach With Regard To The Main Benefits Of Short Supply Chains. *Focus On Small Producers And Local Communities. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. Dostupno na: https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.22_3/Art81.pdf
26. Tsoulfas, G.T., Trivellas, P., Reklitis, P., Anastasopoulou, A. (2023). A Bibliometric Analysis of Short Supply Chains in the Agri-Food Sector. *Sustainability*, 15(2). <https://doi.org/10.3390/su15021089>
27. United Nations Industrial Development Organization. (2020). *Short food supply chains for promoting local food on local markets*. Department of Trade, Investment, and Innovation (TII) of the United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). Službena e-publikacija. Dostupno na: <https://www.suster.org/wp-content/uploads/2020/06/SHORT-FOOD-SUPPLY-CHAINS.pdf> [13. srpnja 2023.]
28. United Nations. *Short food supply chain as an alternative for promoting family agriculture*. Eclac-Fao-Iica Bulletin. Službena e-publikacija. Dostupno na: <https://repositorio.iica.int/bitstream/handle/11324/6041/BVE17099252i.pdf;jsessionid=6951BE153C5C3C92D21B289722C93FE3?sequence=2> [14. srpnja 2023.]

Popis slika

Slika 1. Prikaz procesa unutar ciklusa prodaje	4
Slika 2. Prednosti kratkih opskrbnih lanaca	7
Slika 3. Najbolje 'z Međimurja logo.....	17
Slika 4. Međimurski štancun, izgled maloprodajnog objekta	18
Slika 5. Odrolnika.pl, logo web stranice	21
Slika 6. Logo Gutes vom Bauernhof.....	22
Slika 7. Dob studenata.....	23
Slika 8. Spol studenata	24
Slika 9. Radni status studenata	24
Slika 10. Mjesečna primanja studenata	25
Slika 11. Korištenje lokalnih tržnica od strane studenata.....	26
Slika 12. Radno vrijeme tržnica i dostava	27
Slika 13. Broj lokalnih tržnica u Gradu Zagrebu	27
Slika 14. Kvaliteta proizvoda na lokalnim tržnicama.....	28
Slika 15. Preferencije studenata vezane za kupovinu na lokalnim tržnicama u odnosu na supermarkete	29
Slika 16. Mišljenje studenata o pozitivnom utjecaju lokalnih tržnica na okoliš i zdravlje	30
Slika 17. Mišljenja studenata o uzgoju lokalne hrane	31
Slika 18. Stavovi studenata o utjecaju kupovine na lokalnim tržnicama na lokalnu proizvodnju i proizvođače	32
Slika 19. Najčešći proizvodi kupljeni na lokalnim tržnicama.....	33

Popis tablica

Tablica 1. Razlika između konvencionalnog i alternativnog prehrambenog sustava	11
Tablica 2. SWOT analiza.....	14

Prilozi

Kratki opskrbni lanci kao prilika za lokalne proizvođače Ema Ujčić

1. Ja imam __ godina:

a) 18-20 godina

b) 21-23 godine

c) 24-26 godina

d) 27+ godina

2. Odaberite ono što najbolje odgovara Vama:

a) Student sam bez posla

b) Student sam s povremenim poslom

c) Student sam sa stalnim poslom

3. Moja mjesečna primanja su:

a) Nemam mjesečnih primanja

b) 1-200 eura

c) 201-500 eura

d) 501-1000 eura

e) Više od 1000 eura

4. Označite ono što Vas najbolje opisuje:

U potpunosti se ne slažem.	Ne slažem se.	Niti se ne slažem niti se slažem.	Slažem se.	U potpunosti se slažem.
-------------------------------	---------------------	---	---------------	----------------------------

Znam gdje se nalaze lokalne tržnice
u Gradu Zagrebu.

Koristim lokalne tržnice za
kupovinu hrane.

Vjerujem da su tržnice najbolji
izvor lokalne hrane.

Vjerujem da je hrana najkvalitetnija
na lokalnim tržnicama.

Sve što vidim na tržnici vjerujem
da je uzgojeno prirodno.

Smatram da se kupnjom lokalne hrane pozitivno utječe na okoliš.

Smatram da je hrana iz lokalne proizvodnje manje zagađena (npr. pesticidima i ostalim preparatima).

Moji roditelji/bake i djedovi koriste lokalne tržnice za nabavu hrane.

Preferiram jesti sve što dolazi s lokalnih tržnica u odnosu na kupovinu u supermarketima.

Prilikom odabira namirnica na lokalnim tržnicama važna mi je cijena.

Prilikom odabira namirnica na lokalnim tržnicama važan mi je odnos prodavač-kupac.

Prilikom kupovine određenih namirnica važne su mi deklaracije na proizvodu i čitam ih uvijek.

Koristim lokalne tržnice zbog pozitivnog utjecaja lokalne hrane na zdravlje.

Kupovinom na lokalnim tržnicama želim podržati lokalnu proizvodnju i proizvođače.

Kupujem domaću hranu samo na tržnicama.

Vjerujem da hrana koja se prodaje u supermarketima može biti domaće uzgojena.

Brine me utjecaj pakiranja hrane na okoliš.

Smatram da u Gradu Zagrebu treba postojati više lokalnih tržnica.

Smatram da lokalne tržnice rade prekratko i nisu uvijek dostupne zbog studentskih obaveza.

Kupovao/kupovala bi s lokalnih
tržnica kada bi nudili dostavu.

5. Na tržnicama najčešće kupujem (označite sve što je za Vas isitinito ili napišite ukoliko
kupujete nešto drugo):

a) Voće

b) Povrće

c) Meso

d) Sir

e) Ne kupujem na tržnici

f) Ostalo: